

УДК 159.964.22

А.М. КАМІНСЬКА Республіканський вищий навчальний заклад «Кримський гуманітарний університет»

О.М. ПОЛЯНИЧКО Київський університет імені Бориса Грінченка

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕДПОВОГО КОМПЛЕКСУ СУБ'ЄКТА У ПРОЦЕСІ ГЛИБИННОГО ПІЗНАННЯ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ

Останнім часом науковці все більше проявляють інтерес до пізнання психіки з використанням творів мистецтва як засобів опосередкованого дослідження несвідомого. Пізнання психіки суб'єкта передбачає оволодіння фахівцем методологією цілісного пізнання психіки суб'єкта, засвоєння навичок процесуальної діагностики в єдності з психокорекцією та особистісну відкорогованість. Останнє дає можливість йому рефлексувати особливості міжособистісного спілкування, а також викривлення соціально-перцептивного сприйняття, які в свою чергу ускладнюють опанування професійними навичками. Психологу важливо мати арсенал підходів і методів психокорекційної роботи, що сприяють об'єктивуванню внутрішньої детермінованості поведінки суб'єкта. Серед таких методів на особливу увагу заслуговують ті, що передбачають візуальну презентацію, художні твор і тощо. Психоаналіз матеріалу респондента передбачає діалогічну взаємодію з ним, врахування свідомо декларованого суб'єктом змісту та «вміння читати психологічний зміст малюнків» (див. [1]). Розкриттю індивідуальних змістів несвідомого сприяє архетипна символіка, яка представлена у продуктах творчості як самого респондента, так і у образах спонтанно та невимушено ним презентантах психічного, зокрема художніх полотнах. Архетипи непредставимі самі по собі, і стають бути досяжними у матеріалізованому вигляді уміфах, казках, релігіях, художніх творах. Ф.Шеллінг вказував на міфологію, як на джерело будь-якого твору мистецтва, а також на те, що

лише у межах світу міфології «можливі стійкі і визначені образи, через які тільки і можуть набути вираження вічні поняття» [2, с.105]. Одним з таких міфів, який став сюжетом створення багатьох творів мистецтва, є міф про Едіпа (грецька міфологія), зокрема драма Софокла «Царь Едіп» (429–426 до н. е.). Сюжет останньої був використаний З.Фрейдом у теоретичному погляді на феномен едіпового комплексу. Короткий психологічний словник дає таке визначення едіпова комплекса –(від лат. complexus –зв'язок, сполучення) – «одне з центральних понять фрейдизма, виникаючий у ранньому дитинстві комплекс уявлень та почуттів, головним чином несвідомих, які полягають у статевому потязі до одного з батьків протилежної до нього статі і у прагненні фізично усунути одного з батьків тієї ж з ним статі. Едіпів комплекс викликає у індивіда почуття провини, яке приводить до конфлікту у сфері несвідомого» [3, с.401]. У дівчинки, за К.-Г.Юнгом, едіпову комплексу відповідає «комплекс Електри», відповідно до міфу, яка вбила свою матір із помсти за батька. Комплекс Електри полягає у тому, що дівчинка відчуває статевий потяг до свого батька та ворожі почуття до матері. З.Фрейд вважав, що формування і прояви едіпова комплекса мають у своїй основі тотожні психологічні процеси і однаковупозицію по відношенню до батьків як у хлопчиків, так і у дівчаток, тому відмовився від терміну «комплекс Електри» (див. [4]). У словнику Ж.Лапланша, Ж.-Б.Понталіса едіпів комплекс у загальному формулюванні –це «впорядкована сукупність любовних і ворожих бажань дитини, які спрямовані на батьків» [4, с.238].

Зігмунд Фрейд вперше згадує про Едіп у своєму листі до близького друга Вільгельма Флісса у 1897 році, де описує власні згадування із дитинства і робить висновок про універсальність феномену раннього дитинства (див. [5]). Відповідно до теорії З.Фрейда, едіпів комплекс найвищих своїх значень набуває від двох до п'яти років. Мелані Кляйн відмічала, що вже у перші місяці життя дитина знаходиться під впливом едіпова комплекса, коли починає усвідомлювати, що об'єкт (мати) і частковий об'єкт (груди) не належать тільки їй, і вона має ділитись ними ще з кимось. В цей момент у

дитини зароджуються ревності до матері, що свідчить про наявність едіпова комплексу (див. [6]).

У психодинамічному підході, в рамках якого проводиться дослідження, вживається термін «едіпова залежність», яким підкреслюється психологічна залежність дитини від батьків. Едіпова залежність впливає на формування життєвих програм шляхом ідентифікації, проєкції, перенесення, які характеризуються інфантильною спрямованістю. Засновник психодинамічної теорії Т.С.Яценко розкриває характер впливу психологічних аспектів (а не сексуальних) едіпової залежності на структурування психіки суб'єкта.

Глибинне пізнання психіки пов'язано з дослідженням едіпового комплексу (який структурує психіку) і розкриває перспективи розуміння суперечливості свідомої і несвідомої сфер, сприяє подальшому самоаналізу і самокорекції. Процес глибинного пізнання психіки суб'єкта у групі активного соціально-психологічного пізнання (АСПП), розробленого академіком НАПН України Т.С.Яценко (див. [1;7]), спрямований на використання символічного, візуалізованого матеріалу, зокрема, художніх творів.

Діагностико-корекційна робота із використанням творів мистецтва включає процес самостійного обрання художніх творів досліджуванним із великої кількості запропонованих репродукцій, передбачається етап «привласнення» художнього полотна, діалогічна взаємодія респондента і психолога, без якої пізнання глибинних параметрів психіки неможливе. Початком процесу пізнання є спонтанність поведінки суб'єкта, яка має змогу проявитись, за умов введення групових принципів роботи (безоціночне судження, «тут і тепер» та ін.), і відкриває перспективу дослідження несвідомої сфери, яка є носієм витіснень, пов'язаних із амбівалентними почуттями до первинних лібідних об'єктів. Витіснення являють собою енергетичні осередки, які синтезуються, іррадіюють і втрачають зв'язок із первинними сценами. Синтез енергетичних осередків витіснень задають певну динамічну спрямованість (тенденцію поведінки) діям суб'єкта.

Зіставлення логічної впорядкованості поведінкового матеріалу і внутрішнього порядку психіки суб'єкта у групі АСПП сприяє виявленню внутрішньої суперечливості психіки. Художнє полотно, обране респондентом, об'єктивує наявність едіпової залежності, яка структурує психіку, через символи та образи, які набули унікального змісту після «проходження» через психіку суб'єкта у процесі «привласнення» твору.

Висновки.

Робота присвячена дослідженню едіпова комплекса суб'єкта з використанням художніх полотен у процесі глибинного пізнання. Розкрито сутність поняття «едіпів комплекс» і його вплив на структурування психіки. Показано необхідність і важливість пізнання логіки несвідомого, яке пов'язано із дослідженням едіпового комплексу, з використанням художніх творів в якості образного матеріалу у групі активного соціально-психологічного пізнання (АСПП). У процесі діалогічного взаємозв'язку психолога і респондента символіка обраних досліджуваним спонтанно художніх полотен наповнюється унікальним змістом (механізм проєктивної ідентифікації (див. [6])), що пов'язано із особистісною проблематикою, яка виникає у едіпальний період розвитку суб'єкта.

Література

1. Яценко Т.С. Основи глибинної психокорекції: феноменологія, теорія і практика: навч. посіб. / Т.С.Яценко –К. : Вища шк., 2006. – 382 с. : іл.
2. Шеллинг Ф. Философия искусства / Ф.Шеллинг. – М. : «Мысль», 1966. – 496 с. : 7 илл.
3. Краткий психологический словарь / сост. Л.А.Карпенко ; под общ. ред. А.В.Петровского, М.Г.Ярошевского. – М. : Политиздат, 1985. – 431с.
4. Лапланш Ж. Словарь по психоанализу / Ж.Лапланш, Ж.-Б.Понталис ; пер. с франц. и науч. ред. Н.С.Автономовой. –2-е изд., перераб. и доп. –СПб. : Центр гуманитарных инициатив, 2010. –751с.
5. Jill Scott. Electra after Freud. –USA: Cornell University Press, 2005. –P. 191. P. 7–8.

6. Кляйн М. Психоаналитические труды : в 7 т. / Мелани Кляйн. ; пер. с англ. под науч. ред. С.Ф.Сироткина и М.Л.Мельниковой. –Ижевск : ERGO, 2007. – Т. VI: «Зависть и благодарность» и другие работы 1955–1963 гг. –2010. –320 с.

7. Агрессия: психологическая теория и феноменология / [Т.С.Яценко, А.В.Глузман, А.Э.Мелоян, Л.Г.Туз] ; под ред. академика НАПН Украины Т.С.Яценко. – К. : Вища шк., 2010. – 271 с. : ил.